

Op 24 mei jl. had ik een ontmoeting afgesproken met Jeroen Helmer bij boekhandel Dekker & Van de Vegt, waar ik graag zit, omdat het er heerlijk rustig is. Jeroen die voor biologisch onderzoek vaak in de Ooij verblijft, vertelde hoe hij met een paar vrienden getuige was geweest van twee stieren die rivaliseerden om een tochtige koe. Een adembenemend gevecht. Met een winnaar en een verliezer. Hij vertelde minutieus en detail voor detail.

Wie zijn verhaal over dit oeroude, spannende, nog altijd actuele ritueel, begeleid met vele foto's, zelf wil lezen, moet gaan naar:

<https://arkrewilding.nl/nieuws/2025/de-keuze-van-de-koe>

Foto: ARK Rewilding Nederland.

Het begint met avances. Om de koe te imponeren schrapen stieren eerst in het zand, zodat er een kuil ontstaat. In de wand ervan ontwikkeld zich later een heel ecosysteem van insecten die gangetjes graven om hun eitjes in te leggen. Jeroen heeft instrumenten ontworpen waarmee hij uiterst precies kan registreren wat er gaande is. De kuil blijkt zich te verplaatsen, omdat de stier elk seizoen terugkeert om opnieuw te schrapen.

Mensen zitten graag op de rand van de kuil, omdat ze in een natuurlijke kring zitten, de voeten zo'n 40 centimeter lager. Je kunt je heel gemakkelijk voorstellen dat zo'n kuil de oervorm werd van het later ontwikkelde amfitheater bij de Grieken en Romeinen.

Jeroen denkt na over het schrijven van een boek over de stierenkuil.

In het Vrijdagtheater waren wij de stier al tegengekomen bij de opvoering van *Phaedra* van Hugo Claus. De moeder van koningin Phaedra, Pasiphaë, was nog verbonden geweest met de stier en volgens het verhaal door het dier bevrucht door in een houten namaak-koe te kruipen. De mannelijke god Hercules maakte een eind aan de vrouwelijke eredienst door de stier te temmen met een ring door de neus en een touw waarmee hij het dier bij Pasiphaë vandaan trok. Jeroen had deze gebeurtenis op een groot doek geschilderd dat als deorstuk stond opgesteld als historische achtergrond.

Was Europa niet op de rug van een stier overgezwommen van Phoenicië naar Kreta?

Mij schoot het verhaal te binnen van de stier van Ishtar, die werd gedood door Gilgamesj, koning van Uruk in het oude Mesopotamië. Het is het oudste verhaal van de mensheid, opgebouwd tussen 3000 en 1700 vóór onze jaartelling, geschreven op kleitabletten, die branden overleefden.

Ik vertelde Jeroen delen van het verhaal en toen ik thuiskwam las ik het stierenverhaal nog eens over en door wat ik gehoord had van Jeroen gingen mijn ogen verder open en deed ik een magnifieke vondst.

Ik stuurde hem de volgende (inmiddels uitgebreide) mail:

Hoi Jeroen,

Nadat jij mij zaterdag verteld had over de stierenkuil in de Ooij en je getuigenis van het schitterende gevecht tussen twee stieren om een koe, moest ik denken aan het verhaal over Gilgamesj, die de stier van Ishtar doodde, en ben ik in mijn archief gedoken om het nog eens precies na te lezen.

(Ik heb het vier uur durende verhaal in 2006 tweemaal integraal voor het publiek voorgelezen in het Vrijdagtheater, op twee zondagen, met telkens twee adempauzes.

De tekst had ik samengesteld uit publikaties van Raoul Schrott en Herman Vanstiphout, beiden geschreven in 2001.)

Het verhaal bestaat uit 12 delen, zeg 'hoofdstukken', het verslag over het doden van de stier staat in deel VI, pag. 36 - 41.

(Ik heb bedacht om de tekst op de site van het Vrijdagtheater te zetten. Je vindt haar als je op de Frontpagina rechts onder op "Studies" klikt.)

Wat ik lees slaat me met stomheid. Ik ben perplex. De passage die ik voor je citeer had ik nooit zo begrepen als deze keer, nu jij me over het gedrag van de stier hebt verteld. Hier komt het.

(Uruk is de stad van Gilgamesj. Natuurmens Enkidu is zijn boezemvriend. De "hij" is de stier):

En hij legde de weiden, de rietbossen en de moerassen droog,
hij daalde af in de rivier, dronk en het water zakte zeven el.
Toen hij snoof, opende zich een graf
en honderd mannen van Uruk vielen er in.
Hij snoof een tweede maal, er opende zich opnieuw een graf
en tweehonderd mannen van Uruk vielen er in.
Hij snoof een derde maal, weer opende zich een graf
en Enkidu viel erin tot aan zijn middel.

Maar Enkidu sprong eruit en greep de stier bij de horens.
De stier braakte zijn kwijl in Enkidu's gezicht,
en met de kwast van zijn staart smeed hij hem onder de poep.

Het zal je duidelijk zijn wat de Sumerische verteller met "graf" bedoelt. Dat is niets anders dan jouw stieren*kuil*.

(Je vertelde ook hoe de Ooijse stier met zijn poep wilde imponeren, nou, dan kan hij nog wat leren van zijn verre voorvader uit Mesopotamië.)

Ik kom tot de conclusie dat de verteller heeft geleerd om gigantisch te overdrijven. Beter: dat de achtereenvolgende vertellers er in de loop van de tijd telkens een schepje bovenop hebben gedaan. En wij zouden mogen leren om die oude verhalen niet zo klakkeloos te bewonderen. Die oude vertellers wilden net als de stier ook imponeren.

Wat is het geval? Zijn perspectief is dat van Gilgamesj, die een grondige hekel heeft gekregen aan de stier, omdat diens enorme voortplantingskracht gelieerd is aan de opperpriesteres en godin van de vruchtbaarheid Ishtar.

De macht van Ishtar wordt beschouwd als heilig en onaantastbaar.

Maar in deze eeuwen, vanaf ongeveer 3200, is er een kentering gaande in de machtsstrijd tussen man en vrouw. Om Ishtar van haar troon te stoten, moet iemand, een man, haar stier onschadelijk maken, maar die stier is heilig en goddelijk verklaard en wie waagt het op te staan tegen het goddelijke?

De aangewezen persoon is Gilgamesj met zijn hoge status: de verteller noemt

hem voor tweederde god, voor eenderde mens.

(Weer ben ik verwonderd. Ik kan schrijven dat deze bewering glanzende kolder is. Overbodig is nog steeds allerminst. Maar het is wel vanuit ons huidige perspectief. Vanuit historisch perspectief is deze bewering echter uiterst informatief, aangezien hier blijkt gegeven wordt van een besef dat één persoon een goddelijk en een menselijk deel in zich verenigt. En omdat goden niet sterven en mensen wel, heeft Gilgamesj het gevoel dat hij een blijvend deel in zich heeft en een niet-blijvend deel. Het blijvende deel heet nog slechts ‘goddelijk’, maar zal spoedig een nieuwe naam krijgen: geest. En in tegenstelling komen te staan met het lichaam.

Het fascinerende van het Gilgamesj-verhaal is dat Gilgamesj, nadat hij zijn vriend Enkidu verloren heeft door de dood, de wereld rondgaat op zoek naar de onsterfelijkheid. Hij wil het lot, dat Enkidu trof, voor zichzelf ontlopen. (En dan dus ook voor heel zijn volk). Verrassend genoeg zal hij zijn doel niet bereiken. Hij keert terug met lege handen. Waarom? Omdat hij de onsterfelijkheid zocht in de slang die vervelt, en in het plantje dat groeit op de bodem van de zee en bekend staat om het vermogen “grijsaards weer jong te maken”. Een drug, zeggen wij. Met andere woorden, Gilgamesj denkt nog niet abstract genoeg, het begrip ‘onsterfelijkheid’ staat nog niet los van de concrete werkelijkheid.

In deze eeuwen ontwaakt wél het besef van een verschil tussen lichaam en geest, maar het echte dualisme tussen de onsterfelijke geest en het sterfelijk lichaam laat nog op zich wachten.

Wel heeft Gilgamesj goddelijkheid genoeg om de strijd met opperpriesteres Ishtar aan te kunnen.)

Nu moet Gilgamesj aanvallen. Hij durft nog steeds niet. In plaats daarvan doet hij wat ruziënde mensen en zeker politici overal steeds opnieuw doen: de tegenstander demoniseren. Gilgamesj begint met kwaadspreken over de stier. Hij gaat argumenten stapelen. En gigantisch overdrijven, net zolang tot hij het zelf gelooft. Ik parafraseer:

Het stomme beest legt onze weiden, rietbossen en moerassen droog.
Dat komt doordat Hij zoveel water drinkt dat de stand van de rivier beneden elk peil is gezakt. En dan snuift Hij ook nog eens zo hard dat er enorme gaten in de grond ontstaan, en wie niet oplet dondert erin.

Maar als dat ook gebeurt met Enkidu, zijn de rapen gaar. Nu zijn Gilgamesj en

Enkidu rijp voor de aanval. Met z'n tweeën. Twee tegen één. Enkidu zet zijn voet tegen de achterpoten van het dier en trekt hard aan zijn staart. Gilgamesj snijdt het zijn keel door. Zo doden ze het heilige dier. Het schouderblad, waar zijn kracht zat, gooien ze opzettelijk heiligschennend en vernederend naar Ishtar die (uit haar tempel kwam en) tierend van woede boven op de muur staat.

De coup is nog niet klaar. Snel naar het volk. De mannen zijn geen probleem. De vrouwen:

Gilgamesj richtte de volgende woorden tot zijn paleisvrouwen:

‘Wie is de mooiste van alle mannen?’

Wie is van alle mannen het meest beladen met roem?

(En Hij geeft zelf meteen het antwoord, zoals een zelfbenoemd dictator doet:)

Gilgamesj is de mooiste van alle mannen!

Enkidu is van alle mannen het meest beladen met roem!

Woedend hebben wij Ishtar het schouderblad van de Stier voor de voeten geworpen, in de hele stad nam niemand het voor haar op!’

En Gilgamesj gaf een groot feest in zijn paleis.

Zijn wapens? Bluf. Retoriek. Machtsvertoon.

Het eerste geschreven verhaal van de mensheid valt precies samen met de machtsovername van de vrouw naar de MAN.

De weg is vrij voor het primaat van de mannelijke GEEST.

En voor de gang naar het perverse MONOTHEÏSME.

We hebben zaterdag inspirerend met elkaar gesproken.

Ad

En ik vond het zeer de moeite waard om dit als Bericht 23 op mijn Blog te zetten.

Antwoord Jeroen, 12 juni:

Hoi Ad,

Mooie tekst, dankjewel.

De stieren smeren hun poep tegen hun billen, maar gooien er niet mee. Wel poepen ze altijd tijdens hun kuilgraafsessie. Dus helemaal vreemd is de poepgooi-gedachte ook weer niet. Het fel naar achteren trappen van zand in de kuil kan ook aan het beeld hebben bijgedragen.

Nijlpaarden verspreiden hun poep wel door tijdens het poepen met hun staart te zwaaien. Nijlpaarden zijn echter na de laatste ijstijd niet meer teruggekeerd in Europa. Wellicht tegengehouden door de mens?

Met hartelijke groet,
Jeroen

En op 13 juni:

Oja Ad,

Je kunt de foto, met bronvermelding, overnemen hoor.

Graag vermelden:

Jeroen Helmer / ARK Rewilding Nederland.

Hartelijke groet,
Jeroen

Op 23 juni:

Hoi Ad,

Hierbij een filmpje van een actieve stier in een stierenkuil van Jan Engels, vader van een stagiair, in 2020 in Keent bij Grave.

Het maakt allerlei aspecten zichtbaar die hierbij aan de orde zijn.

De duur van de kuil-sessie, zoals ik zo'n actie noem, komt aardig overeen met wat ik in het veld zie.

Het duurt zo'n 2-3 minuten, ééns in de twee-drie dagen, afhankelijk van de intensiteit van de competitie met andere stieren.

De stier poept altijd tijdens zo'n sessie en zal mogelijk een deel van die poep naar achteren trappen.

Hij graaft met zijn poten en schuurt met zijn schouders. Ook steekt hij zijn hoorns diep onderin de steilrand om ze vervolgens met grote kracht door de bodem omhoog te trekken.

Van een afstandje zou het erop kunnen lijken dat hij de grond omhoog blaast,

waarvan sprake is in de Gilgamesj.

De kuilen, met een verval van 50-80 centimeter, zullen zeker een gevaar hebben betekend voor rennende troepen in het veld.

Vaak zie je, aanstormend vanaf de zijde van de steilrand, de kuil pas vlak van tevoren. Als je dan wil remmen, duwen je meerennende volgelingen je alsnog in de kuil.

Ik kan me hier zo'n Laurel-en Hardy-moment bij voorstellen.

In een volgende mail ook een foto van remsporen van rennende paarden die vlak van tevoren de kuil in de gaten kregen.

Hopelijk heb je er wat aan.

Hartelijke groet,

Jeroen

Remsporen vóór de stierenkuil. Foto: Jeroen Helmer

Op 26 juni:

Ad,

De stier gebruikt de kuil ook als krachthonk, dus ook als niemand kijkt, zelfs 's nachts. Vaak zie je dat de kuilen die op de meest strategische plaatsen liggen: bovenaan een helling met aan alle kanten ruim zicht, de voorkeur genieten. Dus als een ander rund m/v meekijkt is dat wel mooi meegenomen. De kans dat je een stier bezig ziet is inderdaad vrij klein. Ik ontmoet mensen die al tien jaar rondjes wandelen rond de Bisonbaai en nog steeds niet weten wie die kuilen graaft. De stier schraapt overigens alleen met zijn voorpoten en begraaft daarmee de poep juist. Ik denk, bij nader inzien, dat de kans dat hij ook poep naar achteren gooit klein is.

Prima als je het materiaal wil gebruiken. Het filmpje is dus van Jan Engels en de remsporen zijn van mij.

Ik zal de tekst ook nog eens goed nalezen, wie weet popt er nog wat op.

Hartelijke groet,

Jeroen

27 juni:

Hoi Jeroen, ik heb het filmpje een paar keer gezien. Ik vind het fascinerend. De stier lijkt helemaal in zichzelf gekeerd. Of is dat schijn? Het maakt op mij de indruk dat het dier zich voorbereid op een gevecht. Wijst de ontlasting daar niet ook op, het lijf dat zich van last ontdoet?

Terwijl ik benieuwd ben of er bij jou nog wat 'oppopt', pak ik de gelegenheid om terug te komen op Gilgamesj. Want terwijl de stier bezig is met een ritueel, een herhaald stel handelingen, ingegeven door zijn hormonen, die op hun beurt meebewegen op de zich almaar herhalende seizoenen, alles betrekking hebbend op voortplanting en gevecht, zien we in het verhaal van Gilgamesj nog steeds het verschijnsel ritueel, maar inmiddels van een heel andere aard, dat is althans waar ik naartoe wil, namelijk in het taalgebruik. De stier denkt niet. Gilgamesj denkt wel. En zijn bekommernis is niet meer ten principale gericht op voortplanting en gevecht, zoals bij de stier, of bij de mens tot dan toe, maar op de dood. Hij heeft zijn liefste vriend zien sterven en realiseert zich dat dit lot hem ook zal treffen. Daarom gaat hij de wereld over op zoek naar de onsterfelijkheid. Hij heeft nog geen idee van een hemel, zijn blik is horizontaal op de horizon gericht, waar *over* de oceaan de goden wonen. Hij zal daar nooit komen.

Hij blijft zoeken. En wat mij frappeert is de *concreetheid* van zijn denken. Hij zoekt om zich heen, in zijn omgeving. Hij heeft nog geen idee van een opsplitsing van zichzelf, van een geest die het lichaam verlaat. Hij denkt dat hij de onsterfelijkheid, wáár hij die waarneemt, in zich op moet nemen. Letterlijk. Hij moet de plant, genaamd *De oude man wordt weer jong* opeten. En hij moet zich omkleden met het vel van de slang die jong wordt door te vervellen.

Het taalgebruik. Als we het hadden over het gedrag van de stier, zijn herhaalde en daarom 'rituele' handelingen, dan gebeurt bij Gilgamesj hetzelfde, maar dan in het herhalen van hele passages, waar wij, moderne mens, allang gewend zijn om deze samen te nemen, ofwel te abstraheren. Ik citeer als voorbeeld een passage uit deel IX, pag. 51 - 53. Gilgamesj, die zijn voorvader Ut-napisjti zoekt, die op dit moment bij de Raad der Goden aanzit, "omdat hij het eeuwig leven vond", vervolgt zijn weg dwars door de berg. "Hij nam het pad van de Zonnegod." Dus het pad door de aarde, die de zon neemt, als hij ondergaat:

Hij nam het pad van de Zonnegod. /

Nadat hij een uur had gelopen,
was de duisternis dik, er was geen licht meer te bekennen;
ook achterom kijkend zag hij niets.

Nadat hij twee uur had gelopen,
was de duisternis dik, er was geen licht te bekennen;
ook achterom kijkend zag hij niets.

Nadat hij drie uur had gelopen,
was de duisternis dik, er was geen licht te bekennen;
ook achterom kijkend zag hij niets.

Nadat hij vier uur had gelopen,
was de duisternis dik, er was geen licht te bekennen;
ook achterom kijkend zag hij niets.

Nadat hij vijf uur had gelopen,
was de duisternis dik, er was geen licht te bekennen;
ook achterom kijkend zag hij niets.

Nadat hij zes uur had gelopen,
was de duisternis dik, er was geen licht te bekennen;

ook achterom kijkend zag hij niets.

Nadat hij zeven uur had gelopen,
was de duisternis dik, er was geen licht te bekennen;
ook achterom kijkend zag hij niets.

Na acht uur begon hij sneller te lopen,
de duisternis was dik, er was geen licht te bekennen;
ook achterom kijkend zag hij niets.

Na negen uur voelde hij dat de noordenwind
hem in het gezicht blies.
Maar de duisternis was dik, er was geen licht te bekennen;
ook achterom kijkend zag hij niets.

Nadat hij tien uur had gelopen,
was hij de opkomende Zon zeer nabij.
Nadat hij elf uur had gelopen, bleef er nog één uur over.
Na twaalf uur lopen kwam Gilgamesj nog vóór de zon weer buiten.

Ik heb deze passage indertijd met heidens plezier voorgelezen. Gestaag ging ik voort, als Gilgamesj, niet wetend hoelang de weg nog was. Ik wist dat het voor sommige toehoorders tantaliserend moet zijn geweest. Maar ik gokte erop dat anderen even verbaasd waren als ik, wanneer ze zouden merken dat de Sumeriër uit Mesopotamië nog niet abstraheerde zoals wij dat gewoon zijn. Kon hij dat nog niet? Hij wilde het in ieder geval zeker niet, omdat door het samenvatten van die uren, die tocht voor hem nooit had plaatsgevonden. Elk uur is bij wijze van spreken 'een stap', en je kunt geen stappen overslaan. Hoewel. Aan het slot is de formule blijkbaar niet meer nodig.

Hartelijke groet, Ad